

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної
та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Леонід ОРШАНСЬКИЙ «____» _____ 2024 р.

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ**

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Трудове навчання та технології)»

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – вчитель трудового навчання, технологій
та креслення закладу загальної середньої освіти

Автор роботи: МАЗУР Назар Ігорович _____
підпис

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
ПАГУТА Мирослав Вікторович _____
підпис

Дрогобич, 2024

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Зав. кафедрою

_____ 27.10.2022 р.
(підпис) (дата)

**Завдання
на підготовку магістерської роботи**

1. Тема: «Розвиток творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки».

2. Керівник – канд. пед. наук, доцент Пагута Мирослав Вікторович

3. Студент – Мазур Назар Ігорович.

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

1. Проаналізувати сутність поняття творчість.
2. Дослідити роль творчих здібностей в формуванні та розвитку творчого потенціалу особистості.
3. Розкрити основні організаційно-методичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

5. Список рекомендованої літератури:

1. Виховний потенціал гурткової роботи: навчально-методичний посібник / Тумаш А.В. та ін. Коростень, 2019. 32 с.
2. Горальський А. Теорія творчості. Львів: Каменярь, WARSZAWA UNIVERSITAS REDIVIVA, 2002. 144 с.
3. Гороль П.К., Гуревич Р.С., Шестопалюк О.В. Технічна і художня творчість учнівської молоді : навчально-методичний посібник для вищої і середньої школи. Вінниця, 2008. 179 с.
4. Дмитрієва С.М., Гаврилова Н.В. Методи дослідження творчих здібностей школярів: Посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
5. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
6. Клепніков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особистості: навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1996. 295 с.
7. Мелентьев О.Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: «АЛМІ», 2013. 182 с.
8. Сліпчишин Л. В. Методичні засади впровадження сучасних підходів у роботу гуртків : посібник. Львів : СПОЛОМ, 2015. 116 с.
9. Щирбул О.М. Технічна творчість з методикою викладання : навчально-методичний посібник. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. 120 с.

6. Етапи підготовки роботи:

№	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формування мети; постановка завдань.	до 10.03.2023 р.	16.03.2023 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи	до 10.10.2023 р.	27.10.2023 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 12.02.2024 р.	27.02.2024 р.
4.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 30.04.2024 р.	10.05.2024 р.
5.	Перевірка роботи на плагіат	до 14.05.2024 р.	17.05.2024 р.
6.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 21.05.2024 р.	28.05.2024 р.

7. Дата видачі завдання – 27.10.2022 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 14.05.2024 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомлений _____
(підпис студента)

10. Керівник _____.

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Тема : «Розвиток творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки».

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація оцінки захисту:

дата

Голова ЕК _____
підпис

прізвище та ініціали

Секретар ЕК _____
підпис

прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Студент – Мазур Н. І.

Тема роботи: «Розвиток творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки».

У магістерській роботі на основі аналізу літературних джерел розкрито актуальність та важливість розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

Проаналізовано сутність поняття творчість, креативність, творчі здібності, творчий потенціал, творча особистість. Досліджено роль творчих здібностей в формуванні та розвитку творчого потенціалу особистості. Розкрито особливості учнівської творчості як засобу прояву та розвитку їх творчих здібностей

Охарактеризовано основні організаційно-методичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки. Зокрема, розкрито та охарактеризовано основні педагогічні, організаційні, програмні та психологічні вимоги до гурткової роботи, а також основні принципи гурткової роботи та основні методи і прийоми, які стимулюють розвиток творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, розвиток творчих здібностей, гурткова робота, гурток художньої кераміки.

ANNOTATION

Student – Mazur N.I.

Theme of work: "Development of creative abilities of students in classes of artistic ceramics circle".

In the master's thesis, based on the analysis of literary sources, the relevance and importance of the development of students' creative abilities in the classes of the artistic ceramics circle was revealed. The essence of the concept of creativity, creativity, creative abilities, creative potential, creative personality is analyzed. The role of creative abilities in the formation and development of the creative potential of an individual has been studied. The peculiarities of student creativity as a means of manifestation and development of their creative abilities are revealed. The main organizational and methodical aspects of the development of students' creative abilities in the art ceramics class are described. In particular, the main pedagogical, organizational, programmatic and psychological requirements for group work, as well as the main principles of group work and the main methods and techniques that stimulate the development of students' creative abilities in artistic ceramics group classes, are revealed and characterized.

Key words: creativity, creative abilities, development of creative abilities, group work, circle of artistic ceramics.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів ...	7
1.1. Сутність поняття творчість.	7
1.2. Творчі здібності як важлива складова творчого потенціалу особистості	21
1.3. Учнівська творчість як засіб прояву та розвитку творчих здібностей	30
Розділ 2. Організаційно-методичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки. ...	37
2.1. Гурток як засіб розвитку творчих здібностей учнів.	37
2.2. Методи і прийоми розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки	43
Висновки	50
Список використаних джерел	54

Вступ

Актуальність дослідження. Проблема творчого розвитку особистості є однією з ключових у сучасному світі. У контексті швидкої науково-технічної революції, глобалізації, соціальних змін і зростаючої конкуренції, розвиток творчих здібностей особистості набуває вирішального значення.

Швидкий розвиток технологій, таких як штучний інтелект, автоматизація та комп'ютеризація, вимагає від сучасної людини нових навичок. Серед цих навичок особливо виділяються критичне мислення та креативність, які є невід'ємними складовими творчих здібностей та стають ключовими у вирішенні комплексних проблем і прийнятті нестандартних рішень. Тому розвиток творчих здібностей є важливим завданням сучасного освітнього процесу, який повинен сприяти всебічному та гармонійному розвитку особистості учня.

Гуртки в цьому аспекті відіграють дуже важливу роль сприяючи всебічному розвитку особистості учнів. Гурткова робота надає учням можливість займатися різними видами діяльності поза межами шкільної програми. Це сприяє розвитку уяви, фантазії, естетичного смаку та інших творчих здібностей, а також формуванню моральних та культурних цінностей особистості. Водночас і художня кераміка, як форма мистецтва, має величезний потенціал для розвитку творчих здібностей учнів. Кераміка як вид мистецтва поєднує в собі елементи ручної праці, художнього вираження та технічних навичок. Цей вид діяльності дозволяє учням виражати себе через матеріал, створюючи унікальні форми та текстури з глини.

У зв'язку з цим гуртки гончарства та художньої кераміки є важливими складовими сучасної позашкільної освіти, та повинні сприяти розвитку творчих здібностей учнів.

Тому вважаємо, що **тема магістерської роботи:** «Розвиток творчих

здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки» є актуальною та важливою.

Мета роботи полягає у розкритті основних теоретико-методичних аспектів розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

Об'єкт дослідження: зміст та методика здійснення гурткової роботи.

Предмет дослідження: особливості розвитку творчих здібностей учнів в гуртку з художньої кераміки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність поняття творчість.
2. Дослідити роль творчих здібностей в формуванні та розвитку творчого потенціалу особистості.
3. Розкрити основні організаційно-методичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

Для реалізації поставленої мети і завдань нами було застосовано такі **методи дослідження:** аналіз наукових джерел, у тому числі психолого-педагогічної та методичної літератури, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення.

Теоретичне значення роботи полягає у розкритті основних теоретичних та організаційно-методичних аспектів розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

Практичне значення роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані вчителями трудового навчання (технологій) у своїй практичній діяльності та студентами при підготовці рефератів, курсових, бакалаврських та магістерських робіт.

Апробація роботи: результати роботи доповідалися на засіданні кафедри технологічної та професійної освіти й опубліковані у збірнику матеріалів X-ї міжнародної науково-практичної конференції студентів та викладачів факультету фізики, математики, економіки та інноваційних технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені

Івана Франка.

Мазур Н., Пагута М. Розвиток творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки. Актуальні проблеми сучасної науки. Матеріали X-ї Міжнародної науково-практичної конференції студентів та викладачів факультету фізики, математики, економіки та інноваційних технологій ДДПУ імені Івана Франка, 10-11 травня 2023 р. / За редакцією Олега Кузика, Ігоря Столярчука. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2023. – 457 с. С. 326-328.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Розділ 1. Теоретичні аспекти розвитку творчої особистості

1.1. Сутність поняття творчість

Творчість є однією з найфундаментальніших і водночас найскладніших для визначення характеристик людської діяльності. Вона є фундаментальним аспектом людської діяльності, яка відіграє ключову роль у розвитку науки, мистецтва, технологій та культури загалом. Так, Анджей Горальський зазначає, що творчість є основним засобом, який сприяє і забезпечує, тривале самовираження, ефективну самореалізацію та успішне самозбереження [5, с. 43].

Творчість є однією з найважливіших та найскладніших характеристик людської діяльності. Вона проявляється у здатності генерувати нові ідеї, створювати унікальні рішення, виробляти оригінальні продукти та вирішувати проблеми нетрадиційними способами. Розуміння теоретичних аспектів творчості є необхідним для розкриття її природи, процесів та умов, що сприяють її виникненню. Тому вивчення сутності поняття творчість включає аналіз його природи, основних характеристик, процесуального аспекту та значення для особистісного і суспільного розвитку [20].

В сучасній науці виокремлюють ряд підходів до вивчення поняття творчість, серед них можна виділити декілька основних, які за своєю поширеністю і універсальністю стали базовими для багатьох наук, зокрема це такі підходи як: когнітивний; психодинамічний; гуманістичний; соціокультурний та теорія множинного інтелекту.

Когнітивний підхід зосереджується на дослідженні ментальних процесів, що лежать в основі творчості. В рамках цього підходу вивчаються такі аспекти, як мислення, пам'ять, уява та розв'язання проблем [21].

Важливою складовою когнітивного підходу є розроблена Дж. Гілфордом теорія дивергентного мислення, яка є однією з ключових в аспекті визначення сутності поняття творчість. За його теорією, творчий процес включає генерування великої кількості різних ідей у відповідь на одну проблему, що відрізняє дивергентне мислення від конвергентного, спрямованого на пошук єдиного правильного рішення.

Зокрема, Дж. Гілфордом було визначено основні характеристики дивергентного мислення: оригінальність, гнучкість, семантична спроможність, плавність та швидкість мислення.

Психодинамічний підхід, базується на роботах Зігмунда Фрейда, й розглядає творчість як результат внутрішніх конфліктів і несвідомих процесів. Фрейд вважав, що творчість є способом сублімації інстинктивних імпульсів, перенаправлення їх на соціально прийнятні форми діяльності [21].

Гуманістичний підхід акцентує увагу на самоактуалізації та особистісному рості як основі творчості. Представники цього підходу, в тому числі й А. Маслоу і К. Роджерс, розглядали творчість як прояв внутрішньої потреби людини у самовираженні та досягненні свого потенціалу.

Зокрема А. Маслоу вважав, що творчість є одним з вищих рівнів у його ієрархії потреб, пов'язаних із самоактуалізацією. А К. Роджерс, вказував на важливість безумовного прийняття та підтримки з боку оточуючих для розвитку творчих здібностей [22].

Представники соціокультурного підходу розглядають творчість як продукт взаємодії індивідуальних здібностей та соціального середовища. Вони роблять наголос на значенні соціального контексту і культурних факторів у розвитку творчих здібностей. Вважаючи, що творчість виникає через інтеріоризацію культурних інструментів та соціальних практик. Розглядаючи творчість як стан, при якому людина повністю занурюється у діяльність, відчуваючи максимальну концентрацію і задоволення.

Прихильники теорії множинного інтелекту (розроблена Г. Гарднером) зазначають, що люди мають різні типи інтелекту, кожен з яких сприяє творчій діяльності. До цих типів належать лінгвістичний, логіко-математичний, просторовий, музичний, тілесно-кінестетичний, міжособистісний та внутрішньоособистісний інтелект. Відповідно й творчість може проявлятися у кожній з цих сфер залежно від індивідуальних особливостей людини [12].

Як видно з означених підходів та теорій проблема дослідження феномену творчості є ключовою для багатьох наук, в тому числі включаючи філософію, психологію, педагогіку та культурологію.

Філософське визначення творчості розглядає її як фундаментальний аспект людського буття і як спосіб людського самовираження. Творчість у філософії асоціюється з актом створення чогось нового, що має значення не тільки для індивіда, але й для суспільства в цілому. З точки зору класичних філософів, таких як Платон та Аристотель, творчість пов'язана з формуванням нових ідей, концептів і об'єктів, які виходять за межі існуючих шаблонів і структур. Пізніше, німецькі ідеалісти, такі як Гегель, підкреслювали, що творчість є діалектичним процесом, який сприяє саморозвитку Духа через створення нових форм ідей та практик [30].

Словник-довідник з філософії [26] наводить визначення суті творчості як вищої форми універсального розуміння креативності, яка імманентно властива усім рівням ієрархії буття; сприяє самозбереженню і відтворенню суцього за допомогою якісних трансформацій його структур. Суть творчості у природі, як зазначають в цьому словнику-довіднику, полягає в відновленні і змінах, переході від хаосу до порядку [26, с. 58].

У живих організмів, як зазначають у філософській науці, творчість виступає у формі їхнього пристосування до змін навколишнього середовища, у тому числі і на рівні якісного коректування поведінкових сценаріїв [26, с. 58].

Екзистенціалісти, такі як Жан-Поль Сартр [30, с. 199-201] та Альбер Камю [30, с. 123], розглядають творчість як спосіб самовираження та знаходження сенсу в абсурдному світі. Вони вважають, що творчість дозволяє людині вийти за межі повсякденної рутини та створити нову реальність, що відображає її внутрішній світ та унікальний досвід.

В свою чергу прихильники феноменологічного підходу (заснованого Е. Гуссерлем [30, с. 83-84]) підкреслюють значення суб'єктивного досвіду у творчому процесі. Вони стверджують, що творчість виникає з безпосереднього сприйняття світу та особистого досвіду, що надає кожному твору унікальності та автентичності.

Загалом в сучасній філософії творчість розглядається як процес цілеспрямованої людської діяльності, в процесі якої створюються цілковито нові суспільно-значущі матеріальні та духовні цінності [29].

В соціокультурному аспекті можна виділити дві основні підходи до визначення і сприйняття сутності поняття творчість, це: культурно-історичний підхід, в основі якого лежить культурно-історична теорія Л. Виготського та соціально-орієнтований підхід, в основі якого лежить соціальна теорія творчості Т. Амабайл [29].

Прихильники культурно-історичного підходу розглядають творчість як соціально обумовлене явище, яке виникає та розвивається у контексті культурних і соціальних впливів. Згідно з цим підходом, творчість є нерозривно пов'язаною з мовою, спілкуванням та взаємодією з іншими людьми. В цьому контексті важливу роль у формуванні творчих здібностей набувають колективний досвід та культурні традиції [26].

Прихильники соціально-орієнтованого підходу, який базується на соціальній теорії творчості Т. Амабайл, розглядають творчість як складний взаємозв'язок трьох основних факторів: внутрішньої мотивації, експертизи у певній сфері та творчих навичок. Вони підкреслюють, що внутрішня мотивація, тобто інтерес і задоволення від творчого процесу, є ключовим

чинником, що впливає на рівень креативності людини та її творчості загалом [26].

В сучасному тлумачному психологічному словнику [33] зазначається, що творчість будучи, по суті, культурно-історичним явищем, має і психологічний аспект – особистісний і процесуальний. Тому, з психологічної точки зору, творчість визначається як комплексний процес, що включає генерування нових ідей, асоціацій та рішень, які є оригінальними та функціональними. А отже, творчість, з точки зору психології, припускає наявність у суб'єкта здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю.

Вивчення цих властивостей особистості показало важливу роль уяви, інтуїції, неусвідомлюваних компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самоактуалізації, у розкритті й розширенні своїх творчих можливостей [33, с. 520].

Відповідно, творчість, в психології, розглядається як психічний процес створення нових цінностей, що є ніби продовження і заміною дитячої гри. Тобто, за своєю суттю діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей [33, с. 520].

У творчості особливе місце займає творча уява. Поряд з уявою творчість містить у собі інтенсивну роботу мислення, вона пронизана емоційністю і волею. Однак вона не зводиться до однієї уяви, одного мислення або одного почуття [33, с. 520].

Психологи вивчали когнітивні та емоційні аспекти творчого процесу. Вони розробили різні моделі та тестові методики для вимірювання творчих здібностей, підкреслюючи такі фактори, як флюентність, гнучкість, оригінальність і деталізація, що є невід'ємними компонентами дивергентного мислення.

В контексті творчості флюентність забезпечує людині здатність генерувати багато ідей. Гнучкість мислення забезпечує здатність

пропонувати різні підходи до вирішення проблем. Оригінальність мислення проявляється в здатності продукувати унікальні, незвичайні ідеї. Деталізація – проявляється в здатності розробляти та проробляти всі ідеї дуже ретельно, до найдрібніших деталей [27].

Сучасні дослідження також звертають увагу на роль нейробіологічних механізмів і психосоціальних факторів у розвитку творчості.

Так, дослідження показують, що творчість пов'язана з активацією певних ділянок мозку, таких як передня кора головного мозку та скронева доля. Крім того, рівень нейротрансмітерів (нейромедіаторів), таких як допамін (дофамін), може впливати на творчу активність, стимулюючи винахідливість та мотивацію [19].

В психології творчість часто розглядається як функція мозку, що включає комплекс когнітивних процесів. Ці процеси можуть бути як свідомими, так і підсвідомими, включаючи асоціативне мислення, уяву, інтуїцію та інсайт [21].

Асоціативне мислення полягає в здатності людини знаходити зв'язки між різними, здавалося б, несумісними ідеями або об'єктами, об'єднувати їх в єдине ціле.

Роль уяви, як важливої складової творчості полягає в здатності, людини наділеної уявою, створювати образи та ідеї, які не існують в реальності, але можуть бути реалізовані.

Інтуїція та інсайт, як важливі складові творчого процесу передбачають раптове усвідомлення людиною шуканого рішення або появу нової ідеї, що виникає як результат підсвідомої обробки інформації [21; 22; 32].

Разом з тим творчість не виникає у вакуумі; вона часто є результатом взаємодії людини з оточуючим середовищем. Культура, освіта, соціальні норми та цінності відіграють важливу роль у формуванні творчих здібностей.

Творчість як процес спочатку розглядалася на підставі самозвітів діячів мистецтва і науки, в яких особлива роль приділялася осяянню, натхненню і подібним станам, що змінюють попередню роботу думки. Англійський учений Г. Уоллес виділив чотири стадії процесів творчості: підготовку, дозрівання, осяяння і перевірку. Центральним, специфічно творчим моментом вважалося осяяння – інтуїтивне знаходження шуканого результату [33, с. 520].

В сучасному тлумачному психологічному словнику зазначається, що експериментальні дослідження показали, що інтуїтивне рішення виникає в предметній діяльності, доступній аналізу. Виділяючи специфіку психічної регуляції процесу творчості, К. Станіславський висунув поняття про надсвідомість як вищу концентрацію духовних сил особистості при створенні творчого продукту [33, с. 520-521].

З розвитком кібернетики починаються спроби моделювати процеси творчості на комп'ютері (евристичне програмування). Передача технічним пристроям доступних формалізації розумових операцій різко підвищила інтерес до тих процесів творчості, які неможливо формалізувати. Залежність від них науково-технічного прогресу – відкриттів, винаходів та ін. – спрямувала зусилля психологів на розробку методів діагностики творчих здібностей і стимуляції творчості (наприклад, мозкова атака) [33, с. 521].

Тому в контексті визначення сутності поняття творчість надзвичайно важливим є педагогічний аспект. Так, в Українському педагогічному словнику [4] С. Гончаренко зазначає, що творчість виступає продуктивною людською діяльністю, яка здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх щаблях школи (початкової, середньої, вищої) слід звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної

діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань [4, с. 326].

В сучасному словнику базових понять з курсу педагогіка [25] поняття творчість розглядається як один із видів діяльності, спрямований на вирішення протиріч (творчої задачі), для якого необхідні об'єктивні (соціально-матеріальні) та суб'єктивні особистісні умови (знання, уміння, творчі здібності), результат якої має новизну й оригінальність, особисту і соціальну значущість та прогресивність [25, с. 88].

Таким чином, творчість є багатограним феноменом, що охоплює різні аспекти людської діяльності. У філософії вона сприймається як акт створення нового, в психології як когнітивно-емоційний процес генерування оригінальних ідей, а в педагогіці як інструмент розвитку інноваційного мислення. Кожна з цих перспектив додає свій унікальний вклад у розуміння сутності творчості, роблячи її важливим об'єктом дослідження у різних наукових галузях.

Загалом творчість можна визначити як процес створення нових, оригінальних ідей, прийнятих рішень, продуктів або способів вирішення проблем, що мають цінність у певному контексті. Це діяльність, що виходить за межі стандартних схем мислення та поведінки, передбачає інноваційний підхід та винахідливість. Вона включає здатність до інноваційного мислення, генерації нестандартних рішень та реалізації новаторських ідей.

Основні характеристики творчості включають новизну, оригінальність та доцільність. Новизна означає, що створений продукт або ідея є унікальними та відрізняються від вже існуючих. Оригінальність підкреслює неповторність і неординарність мислення. Доцільність або цінність вказує на те, що новий продукт чи ідея мають певне значення або корисність для суспільства або конкретної групи людей [5; 8; 20; 21; 22].

Основними характеристиками творчості є: здатність та готовність до генерації ідей; розвинуте асоціативне мислення; здатність та готовність діяти та вирішувати проблеми; здатність та готовність до ризику та експериментування [22].

Генерація ідей є ключовим аспектом творчого процесу. Вона включає в себе пошук нових можливостей, створення альтернативних рішень та розробку інноваційних підходів. Цей процес часто починається з дослідження та збору інформації, що створює базу для подальшого формування ідей.

Асоціативне мислення дозволяє людям встановлювати зв'язки між, здавалося б, не пов'язаними концепціями або об'єктами. Це сприяє появі нових ідей та рішень, що виходять за межі традиційних уявлень [20; 21; 22].

Творчість також тісно пов'язана з діяльністю та вирішенням проблем, що вимагає від людини рішучості дій та нестандартного підходу, а також вміння побачити проблему комплексно й розглянути її з різних точок зору. Це передбачає ідентифікацію проблеми, генерацію можливих рішень, оцінку їх ефективності та реалізацію найбільш доцільного рішення.

Творчий процес часто пов'язаний з ризиком та готовністю до невдач. Експериментування дозволяє вивчати нові можливості та розширювати межі можливого. Це вимагає впевненості в собі та готовності приймати помилки як частину навчання [2].

Творчість це багатогранне явище яке охоплює різні сфери життя, від художньої діяльності та мистецтва до наукових відкриттів і технологічних інновацій [5].

У педагогічному контексті творчість визначається як здатність учнів генерувати нові ідеї, підходи і рішення в навчальному процесі. Творчість в освіті спрямована на розвиток критичного мислення, уяви та інноваційності [27].

Основними компонентами творчості є новизна, цінність та креативність, що визначають її унікальність та значущість [12; 21; 22].

Аспект новизни в творчості передбачає, що творчий продукт або ідея повинні бути новими та відмінними від уже існуючих. Це може бути щось абсолютно нове або ж реалізацією нового підходу до вже відомого [13].

Ціннісний аспект в творчості передбачає, що творчість має приносити користь, бути корисною чи естетично привабливою. Цінність в продукті творчості може бути як практичною, так і теоретичною або емоційною.

Креативність як важлива компонента творчості, являє собою здатність людини генерувати нові ідеї та підходи. Креативність є основною складовою творчого процесу і визначає його унікальність [19].

Таким чином ведучу мову про творчість науковці оперують таким основними термінами як креативність, творча особистість, творчий процес, творчі здібності.

Терміни креативність і творчість часто використовуються як синоніми, однак вони мають деякі відмінності, і їхнє співвідношення можна розглядати через різні наукові та практичні перспективи.

За допомогою терміну креативність у сучасних дослідженнях виділяють пошуково-перетворювальне, продуктивне ставлення людини до умов свого життя та об'єктів життєдіяльності, яке відрізняється від стереотипного, репродуктивного. Таке уявлення про креативність розкриває два основні аспекти у його вивченні; психологічний та гносеологічний. Гносеологічний аспект зосередився на питанні про умови виникнення, природу творчості (креативності). Натомість, з точки зору психологічного аспекту, креативність як би знімає (абстрагує) особливості перебігу пошуково-перетворювальної діяльності [19; 21].

Тому у філософії творчість розглядається як ширше поняття, яке включає креативність як один із її аспектів. Суть поняття творчість у філософії пов'язана з актом створення нового і значущого, який може

включати не тільки інтелектуальні, але й естетичні, етичні та духовні компоненти. Натомість креативність (від лат. *creatura* – створення) зосереджена на здатності генерувати нові ідеї та рішення [29].

Так, в словнику-довіднику з філософії креативність розглядається як синонім терміну створення, і зазначається, що в загальному контексті креативність це здатність здійснити щось нове. Та за своєю суттю є активною творчою силою, що дає реальний результат [26, с. 28].

Тому, якщо для філософів творчість є діалектичним процесом, який включає взаємодію протилежностей і призводить до нового синтезу, то креативність можна розглядати як механізм, через який здійснюється цей процес [29].

Отже, можемо вести мову про те, що з точки зору філософії креативність здебільшого розглядається як здатність генерувати нові та оригінальні ідеї. Вона повинна включати в себе дивергентне мислення, яке дозволяє знаходити нові, різнопланові підходи до вирішення проблем, та бути зосереджена на процесі мислення та інноваціях.

Натомість творчість розглядається як значно ширше поняття, яке включає не тільки генерування ідей (креативність), але й їх реалізацію. Передбачає створення нових і значущих продуктів, концепцій або рішень, які мають естетичну, культурну або практичну цінність й може включати етичні та естетичні аспекти, а також процес інтеграції та оцінки

Подібного погляду притримуються й у психології. Так, з психологічної точки зору, креативність часто розглядається як когнітивний процес, який включає генерацію нових і оригінальних ідей.

В сучасному тлумачному психологічному словнику [33] зазначають, що креативність являє собою здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. В структурі інтелектуальних здібностей креативність виділена в особливий тип [33, с. 225].

З цим підходом погоджуються й психологи, які досліджували дивергентне мислення, що є ключовим компонентом креативності. В ході своїх досліджень вони прийшли до висновку, що творчість, включає не тільки генерацію ідей, але й їхню реалізацію, адаптацію та оцінку. Тому їх модель креативності включає три основні компоненти: експертизу, креативне мислення і мотивацію. У цьому контексті креативне мислення (креативність) є лише частиною загального творчого процесу [33, с. 225].

Креативність також включає емоційні та мотиваційні аспекти, такі як внутрішня мотивація до творчої діяльності, відкритість до нового досвіду та готовність до ризику. Сучасні дослідження підкреслюють також роль нейробіологічних факторів, що впливають на креативність, таких як функціонування префронтальної кори та мережі асоціативного мислення.

Згідно з поглядами А. Маслоу, творча спрямованість особистості є уродженою, але вона втрачається більшістю людей під впливом середовища [33, с. 225-226].

Тому вивчення творчих факторів досягнень ведеться в двох напрямках: 1) аналіз життєвого досвіду й індивідуальних особливостей творчої особистості – особистісні фактори; 2) аналіз творчого мислення і його продуктів – фактори креативності: швидкість, чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність, винахідливість, конструктивність при їхньому вирішенні [33, с. 226].

В контексті когнітивного підходу науковці зазначають, що креативність складається з трьох фаз: інкубація, інсайт та реалізація. Відповідно, можемо вести мову про те, що креативність, з психологічної точки зору, визначається як когнітивний процес, спрямований на генерування нових та оригінальних ідей, який досліджується через механізми дивергентного мислення, що включають флюентність, гнучкість, оригінальність та деталізацію, а також емоційні та мотиваційні аспекти, такі як внутрішня мотивація та готовність до ризику [12].

Натомість творчість, з психологічної точки зору, включає не тільки процес генерування ідей, але й їхню реалізацію та адаптацію в реальному світі. А тому, потребує практичного втілення ідей, їх інтеграції в існуючі контексти та оцінки їхньої значущості. Відповідно, й більшість моделей творчості, включають три компоненти: експертизу, креативне мислення (креативність) і мотивацію.

Водночас необхідно зазначити, що в психологічній науці наразі питання про креативність як самостійну, незалежну від інтелекту властивість залишається невирішеним. Не знайдені й надійні способи її вимірювання [33, с. 226].

У педагогіці креативність часто розглядається як складова частина творчого процесу, необхідна для розвитку творчих здібностей учнів. Так, в словнику базових понять з курсу педагогіка [25] зазначається, що креативність являє собою здатність творчо вирішувати будь-які задачі. Тобто по суті є здатністю до творчості [25, с. 41].

М. Ілляхова аналізуючи термін креативність, в своїй статті розміщеній в термінологічному словнику [28], зазначає, що креативність можна інтерпретувати як цілеспрямовану, прагматичну активність особистості, спрямовану на пошук ефективних шляхів вирішення життєво-професійних завдань, що характеризується створенням та вдосконаленням оригінальних ідей, результатом яких є інновація та само презентація [28, с. 53].

Відповідно, можемо вести мову про те, що в педагогічному контексті креативність акцентує увагу на здатності генерувати нові ідеї та підходить тим самим сприяючи розвитку критичного та дивергентного мислення. А тому, методи розвитку креативності можуть включати інтерактивні заняття, мозкові штурми та проєктне навчання.

Загалом педагоги наголошують на важливості активного навчання, при якому учні беруть участь у творчих діяльностях, які сприяють їхньому інтелектуальному та емоційному розвитку. Сучасні підходи до педагогіки

акцентують увагу на важливості створення навчального середовища, яке стимулює креативність через інтеграцію мистецтв, проєктної роботи та міждисциплінарного навчання [11].

Своєю чергою творчість, з педагогічної точки зору, охоплює більш ширший процес навчання, де не лише генеруються нові ідеї, але й реалізуються та оцінюються, й обов'язково передбачає практичне застосування знань, створення інноваційних рішень і продуктів. Відповідно, й вимагає розвитку різних навичок, включаючи технічні, естетичні та комунікативні.

Таким чином, креативність є інструментом, який допомагає розвивати творчість у більш широкому освітньому контексті. Адже творчість у навчальному процесі охоплює не тільки генерацію нових ідей (креативність), але й їхню реалізацію, інтеграцію в новий контекст і створення продуктів або рішень, які мають цінність.

Отже, ми бачимо, що хоча креативність і творчість тісно пов'язані між собою вони мають певні відмінності. Ці відмінності добре проявляються з різних перспектив: філософської, психологічної та педагогічної. Тому для кращої наочності цих відмінностей представимо їх у вигляді порівняльної таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1. Визначальні ознаки креативності і творчості

Аспект	Креативність	Творчість
Основний фокус	Генерація нових та оригінальних ідей	Створення значущих продуктів або рішень
Процес	Дивергентне мислення, інноваційність	Інтеграція, реалізація, оцінка
Філософський аспект	Спрямована на інновації та новизну	Охоплює естетичні, етичні та культурні аспекти, інтеграція та реалізація
Психологічний аспект	Когнітивний процес, мотивація до генерації ідей	Практичне втілення ідей, адаптація
Педагогічний аспект	Розвиток критичного мислення та інноваційного підходу	Практичне застосування знань, створення інноваційних рішень

Відповідно, ми можемо вести мову про те, що креативність і творчість тісно пов'язані між собою, але не є тотожними поняттями. Розуміння їх відмінностей є важливим для ефективного розвитку творчих здібностей у різних сферах діяльності.

Креативність є багатогранним явищем, яке охоплює різні аспекти людської діяльності та мислення. У філософії вона пов'язана з процесами самовираження і самореалізації, у педагогіці – з розвитком інноваційного мислення та творчих навичок, а в психології – з інтеграцією когнітивних, емоційних і мотиваційних компонентів, що сприяють генерації нових ідей. При цьому різні наукові дисципліни додають свої унікальні акценти в розуміння сутності креативності, роблячи її важливим об'єктом дослідження.

В загальному контексті креативність можна визначити як здатність генерувати нові ідеї, тоді як творчість включає більш широкий процес створення нових і значущих продуктів або рішень, який охоплює не тільки креативність (генерування ідей), але й їх реалізацію, інтеграцію та оцінку.

Таким чином, у різних контекстах креативність розглядається як ключовий компонент творчого процесу, який забезпечує генерацію нових ідей, що потім можуть бути інтегровані та реалізовані в творчості.

1.2. Творчі здібності як важлива складова творчого потенціалу особистості

Кожна особистість володіє складною індивідуальною психологічною структурою, в основі якої лежить певний набір індивідуальних особливостей – її здібності. Вони включають природні та набуті, загальні та спеціальні, інтелектуальні, практичні та соціальні компоненти. Розвиток здібностей має важливе значення для особистого самовдосконалення, професійного росту та загального прогресу суспільства.

Здібності є ключовою характеристикою особистості, яка визначає її здатність до навчання, праці, творчості, професійної та інших видів діяльності, а також соціальної взаємодії. Здібності не можуть проявлятися поза межами діяльності людини. Вони являють собою здатність людини само реалізуватися у певному (відповідно до наявних здібностей і їх розвитку) конкретному виді діяльності й даються людині у вигляді відповідних потенцій [13, с. 29].

Тому за своєю суттю, здібності являють собою індивідуально-психологічні особливості людини, які визначають успішність виконання нею певних видів діяльності. Вони не зводяться до наявності знань, умінь та навичок, а є потенційними можливостями для їх набуття. Здібності виявляються у швидкості, легкості та якості оволодіння новими знаннями і вміннями, а також у досягненні високих результатів у конкретній діяльності.

У психолого-педагогічній науці здібності поділяються на [12; 21; 22]:

- Природні та набуті здібності:
 - природні або вроджені здібності являють собою вродженні задатки, які обумовлені генетично і проявляються у ранньому віці. Наприклад, музичний слух або фізична координація тощо;
 - набуті здібності, на відміну від вроджених формуються та розвиваються в процесі навчання та виховання під впливом соціального середовища, освіти та особистого досвіду.
- Загальні та спеціальні здібності:
 - загальні здібності являють собою сукупність властивостей, які необхідні для успішного виконання різноманітних видів діяльності. Вони включають інтелектуальні здібності, пам'ять, увагу, уяву та інші загально психічні процеси;

- спеціальні здібності являють собою властивості, які визначають успішність у конкретних видах діяльності. Наприклад, математичні здібності, музичні здібності, художні здібності, спортивні здібності, тощо.
- Інтелектуальні, практичні та соціальні здібності:
 - інтелектуальні здібності, що пов'язані з розумовою діяльністю, такими як логічне мислення, аналітичні навички, здатність до абстрактного мислення тощо;
 - практичні здібності – пов'язані з фізичною діяльністю, такими як моторика, координація рухів, технічні навички тощо;
 - соціальні здібності – визначають здатність до ефективної взаємодії з іншими людьми, такі як комунікативні навички, емпатія, здатність до співпраці тощо [12; 21; 22].

Здібності відіграють надзвичайно важливу роль як в житті окремої людини, так і суспільства загалом. В особистісному аспекті здібності виступають основою для самореалізації та розвитку особистості. Вони допомагають людині визначити свої сильні сторони і спрямувати зусилля на досягнення цілей. Належний розвиток здібностей сприяє підвищенню самооцінки, впевненості у своїх силах та задоволенню від виконаної роботи [8; 13].

У професійній сфері здібності визначають успішність кар'єри та професійного росту. Вони допомагають швидше адаптуватися до нових вимог, освоювати нові знання і навички, досягати високих результатів. Нині високий рівень спеціальних здібностей є важливою конкурентною перевагою на сучасному ринку праці.

Водночас розвиток здібностей окремих індивідів сприяє загальному прогресу суспільства. Висококваліфіковані та талановиті особистості вносять вагомий внесок у розвиток науки, мистецтва, технологій,

економіки та інших сфер. Здібності людей забезпечують культурне та інтелектуальне багатство суспільства, сприяють соціальній стабільності та благополуччю.

Отже, ми можемо вести мову про те, що будь-яка діяльність висуває до людини сукупність певних вимог, і якщо особистість, яка планує виконувати цю діяльність, відповідає цим вимогам, то це відповідно й називають здібністю до цієї діяльності. Відповідно, й творча особистість, для здійснення творчої діяльності повинна володіти відповідною, достатньо складною психологічною структурою, в основі якої лежить її творчий потенціал, що реалізується сукупністю індивідуальних особливостей, які сприятимуть прояву творчості та відомі під загальною назвою творчі здібності [9].

Творчі здібності є однією з найважливіших характеристик особистості, яка визначає її здатність до створення нових, оригінальних ідей, продуктів та рішень. У сучасному світі, де інновації та креативність стають ключовими факторами успіху, розвиток творчих здібностей має надзвичайно велике значення. Вони сприяють розвитку критичного мислення, здатності до вирішення проблем та прийняття нестандартних рішень. Творчість сприяє емоційному благополуччю, дозволяючи людині виражати свої почуття та емоції, знижувати рівень стресу та покращувати загальну якість життя [8].

Творчі здібності є також важливим чинником професійного розвитку. Вони дозволяють людині бути більш конкурентоспроможною на ринку праці, адаптуватися до змін та впроваджувати інновації у своїй професійній діяльності. Вони допомагають знаходити нові можливості, розробляти інноваційні продукти та послуги, а також ефективно реагувати на зміни ринку.

У науці та технологіях творчі здібності є ключовим фактором інновацій. Вони дозволяють дослідникам знаходити нові методи дослідження, створювати нові технології та вирішувати складні наукові

проблеми. Креативність стимулює науковий прогрес та розвиток технологій, що сприяє загальному прогресу суспільства [19].

Творчі здібності є основою мистецької діяльності, адже саме вони дозволяють художникам, музикантам, письменникам та іншим митцям створювати оригінальні твори, які відображають їхній внутрішній світ та емоції. Творчість у мистецтві сприяє культурному розвитку та збагачує духовне життя суспільства [10].

Завдяки цьому творчі здібності відіграють визначальну роль у формуванні творчого потенціалу людини. Творчий потенціал є ключовою складовою, що визначає здатність людини до креативної діяльності та творчості загалом. В. Холоденко [32, с. 22], з посиланням на праці інших науковців, вказує на те, що творчий потенціал є інтегруючою властивістю особистості, яка відображає ступінь її можливостей ставити перед собою нові завдання, які володіють новизною та суспільною значущістю й успішно їх реалізовувати. Тому, зазначає науковець вимірювати творчий потенціал потрібно не тільки новизною та важливістю отриманих результатів творчої діяльності, а й тим, до яких внутрішніх трансформацій і змін в особистісній структурі суб'єкта творчості вони призвели [32, с. 22].

Загалом творчий потенціал являє собою здатність генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення та створювати оригінальні продукти. Тому поняття творчий потенціал і творча особистість є взаємопов'язаними, та часто використовуються у дослідженнях з психології, педагогіки й філософії для опису здатності людини до творчості. Однак, кожне з цих понять має свої особливості та специфіку. Тому розглянемо ці поняття, їх взаємозв'язок та значення детальніше.

Творчий потенціал є невід'ємною складовою людської сутності, яка проявляється у здатності до створення нових ідей, продуктів та рішень. Цей феномен можна розглядати з різних точок зору, зокрема з філософської, психологічної та педагогічної. Кожен з цих аспектів надає своє унікальне розуміння та підходи до розвитку творчого потенціалу.

Філософський аспект творчого потенціалу охоплює концептуальні та теоретичні основи творчості як явища. Філософи, починаючи від античності до сучасності, розглядали творчість як одну з фундаментальних характеристик людського буття. Розглядаючи її то як здатність до катарсису (Арістотель), то як здатність до самовираження та прояву свободи (Г. Гегель), то як здатність до боротьби з абсурдністю існування та вираження індивідуальної свободи (Жан-Поль Сартр та Альбер Камю), а також, як в сучасному трактуванні, здатність пристосовуватися до змін навколишнього середовища, у тому числі і на рівні якісного коректування поведінкових сценаріїв [26, с. 58].

Психологічний аспект творчого потенціалу зосереджений на вивченні когнітивних процесів, емоційних станів та особистісних характеристик, які сприяють розвитку творчості. Насамперед це [12; 20; 21; 22]:

- когнітивні процеси, зокрема дивергентне мислення яке є ключовим елементом творчого потенціалу;
- мотивація, зокрема внутрішня відіграє важливу роль у творчому процесі. Дослідження багатьох психологів показали, що внутрішня мотивація, яка базується на інтересах та задоволенні від самого процесу творчості, є більш ефективною для розвитку творчого потенціалу, ніж зовнішні стимули;
- особистісні характеристики, зокрема такі, як відкритість до нового досвіду, незалежність суджень, впевненість у власних силах та толерантність до невизначеності. Ці риси сприяють гнучкості мислення та готовності до експериментування [12; 20; 21; 22].

Важливою складовою психологічного підходу до визначення суті поняття творчого потенціалу є поняття Творчого Я (Creative self) – концепція, використана А. Дилером для вираження його переконаності в

тому, що в кожній людині є можливість активно формувати свою особистість [33, с. 520].

Творчий потенціал у педагогічному контексті визначається як інтегруюча якість особистості, яка своєю чергою розкриває та характеризує величину здатності цієї особистості ставити і вирішувати нові завдання у сфері своєї діяльності. При цьому, і самі ідеї розв'язку завдання і його результат повинні мати суспільну чи індивідуальну значущість [35, с. 35]. Виходячи з цього визначення, ми можемо вести мову про те, що творчий потенціал у педагогічному контексті являє собою сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та особистісних ресурсів учня, які дозволяють йому успішно здійснювати творчу діяльність у навчально-виховному процесі. Він включає в себе здатність до інноваційного мислення, вміння знаходити оригінальні рішення, прагнення до самовираження та постійного розвитку.

Відповідно, основними складовими творчого потенціалу з педагогічних позицій виступають [13]:

- інтелектуальні ресурси:
 - когнітивні здібності: здатність до аналізу, синтезу, абстрактного та критичного мислення. Учні з високим творчим потенціалом можуть легко встановлювати зв'язки між різними ідеями та концепціями, що дозволяє їм генерувати нові, оригінальні рішення;
 - дивергентне мислення: здатність продукувати багато різноманітних ідей на одну тему, бачити проблеми з різних точок зору та шукати нестандартні шляхи їх вирішення.
- емоційні ресурси:
 - емоційна гнучкість: здатність адаптуватися до змін, долати невдачі та використовувати їх як стимул для подальшого розвитку;

- позитивні емоції: радість від процесу творчої діяльності, що сприяє підвищенню мотивації та задоволенню від навчання.
- мотиваційні ресурси:
 - внутрішня мотивація: внутрішнє прагнення до творчості, інтерес до дослідження нових сфер знань та самовираження;
 - зовнішня мотивація: зовнішні стимули, такі як нагороди або визнання, можуть також сприяти творчості, але їх вплив зазвичай менш сильний в порівнянні з внутрішньою мотивацією;
 - цілеспрямованість: вміння ставити перед собою цілі та наполегливо працювати для їх досягнення.
- особистісні ресурси:
 - самостійність та відповідальність: здатність брати на себе відповідальність за свої дії та приймати самостійні рішення;
 - критичне мислення: вміння аналізувати власні ідеї та дії, оцінювати їх ефективність та вносити необхідні корективи;
 - креативність: відкритість до нового досвіду, готовність експериментувати та ризикувати [13].

Загалом творчий потенціал можна визначити як сукупність вроджених і набутих здібностей, можливостей та ресурсів, які дозволяють людині генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення та створювати оригінальні продукти. Тобто, творчий потенціал можна визначити як сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та особистісних ресурсів, які дозволяють людині ефективно здійснювати творчу діяльність. Це внутрішні можливості, які за відповідних умов можуть бути розвинуті та реалізовані у творчих продуктах [24].

Творчий потенціал включає різні аспекти [13]:

1) інтелектуально-когнітивні здібності (дивергентне мислення, що дозволяє генерувати багато різних ідей для розв'язання проблеми; асоціативне мислення, яке допомагає встановлювати зв'язки між, на перший погляд, несумісними об'єктами або ідеями; уява та інтуїція, які є важливими для створення нових концепцій та рішень);

2) особистісні риси (відкритість до нового досвіду; самостійність; незалежність суджень; критичність мислення; впевненість у собі; здатність до саморефлексії; толерантність до невизначеності; схильність до ризику та експериментування);

3) емоційна складова (емоційна гнучкість та регуляція, що дозволяє підтримувати позитивний емоційний стан та справлятися з невдачами; висока мотивація до творчої діяльності, яка включає інтерес, захоплення та внутрішню і зовнішню стимульовану потребу у творчості, при цьому внутрішня мотивація до творчої діяльності, яка базується на інтересах, задоволенні від процесу та прагненні до самореалізації є більш важливою для творчості чим зовнішні мотиваційні впливи; цілеспрямованість, що реалізується через вміння ставити перед собою цілі та наполегливо працювати для їх досягнення);

4) соціальні фактори (насамперед підтримка з боку оточення, наявність стимулюючого середовища, можливість співпраці з іншими творчими особистостями).

Носієм творчості є творча особистість. Визначення суті поняття творча особистість, яке подане в словнику базових понять з курсу педагогіка [25], вказує на те, що творча особистість, це така особистість яка не боїться конфліктів із собою і навколишньою дійсністю. Головною характеристикою творчої особистості, згідно цього визначення, є сміливість, яка виявляється як хоробрість в постановці проблем, у загостренні наявних протиріч, як сміливість у відмовленні від застосування загальноприйнятих методів та способів вирішення проблемної ситуації, а

також у сміливому генеруванні власних нестандартних підходів, шляхів та методів розв'язку наявної проблеми, в обов'язковому доведенні розпочатої справи до логічного кінця [25, с.87]. Виходячи з цього визначення можна вести мову про те, що творча особистість – це індивід, який не тільки володіє високим творчим потенціалом, але й активно реалізує його у своїй діяльності.

1.3. Учнівська творчість як засіб прояву та розвитку творчих здібностей

Учнівська творчість є дещо специфічним видом творчості, яка зазвичай проявляється як творчість у навчанні. Кожна дитина в тій або іншій мірі є творчою особистістю. Вивчаючи навчальний предмет учні не тільки засвоюють новий навчальний матеріал, а й вчаться аналізувати його і потім синтезувати в інших нестандартних, або нових для неї формах. В процесі такої діяльності учні отримують новий для себе результат, про існування якого вони до цього моменту й не знали [7].

Тому творчі здібності відіграють важливу роль й у навчальному процесі. Вони сприяють розвитку критичного мислення, стимулюють інтерес до навчання та допомагають учням знаходити нові підходи до вирішення проблем. Використання творчих завдань у навчанні сприяє формуванню креативного мислення та підвищенню мотивації учнів до творчої діяльності [19].

Учнівська творчість являє собою дещо специфічну форму прояву творчих здібностей, яка має свої особливості та відмінності від творчості дорослих. Ці відмінності зумовлені віковими, психологічними та соціальними факторами, а також умовами навчального процесу.

До основних аспектів, які зумовлюють ключові відмінності й особливості учнівської творчості відносять [12; 13; 20; 21; 22; 31]:

психологічні особливості; вікові особливості; навчальні умови та педагогічні впливи; соціальні чинники тощо. Розглянемо їх більш детально.

До структури основних психологічних особливостей які зумовлюють ключові відмінності й особливості учнівської творчості відносять [12; 20; 21; 22]:

- інтуїтивність та спонтанність, адже учнівська творчість часто характеризується більшою інтуїтивністю та спонтанністю, ніж творчість дорослих. Учні зазвичай не обмежені усталеними правилами та нормами, що дозволяє їм мислити більш вільно і не ординарно;
- емоційність, адже творчість учнів часто супроводжується яскравими емоціями, що може бути стимулом до створення оригінальних ідей. Вони зазвичай виражають свої думки та почуття більш безпосередньо.

До структури основних вікових особливостей які зумовлюють ключові відмінності й особливості учнівської творчості відносять [6; 8; 12; 20; 21; 22; 34]:

- залежність від вікових етапів розвитку, адже творчість учнів змінюється в залежності від вікового етапу. Молодші школярі, як правило, виявляють більше фантазії та гри у своїй творчості, тоді як старші учні здатні до більш аналітичного та концептуального мислення;
- розвиток когнітивних функцій, адже розвиток мислення, пам'яті, уваги та інших когнітивних функцій впливає на характер творчості. З віком учні здатні до реалізації більш складних творчих завдань і проектів.

До основних навчальних умов та педагогічних впливів які зумовлюють ключові відмінності й особливості учнівської творчості відносять [9; 19; 20; 31; 34]:

- структурованість навчального процесу, адже навчальний процес у школі має певну структуру і рамки, що може як стимулювати, так і обмежувати творчу активність учнів. Вчителі відіграють важливу роль у створенні сприятливих умов для розвитку творчості;
- роль вчителя, адже педагогічна підтримка та заохочення є важливими факторами для розвитку учнівської творчості. Вчителі можуть стимулювати творчі здібності учнів через інтерактивні методи навчання, проектну діяльність, участь у конкурсах та інших творчих заходах.

До основних соціальних чинників які зумовлюють ключові відмінності й особливості учнівської творчості відносять [3; 14; 18; 22; 31]:

- групову діяльність, адже учні часто залучені до реалізації групових творчих завдань, що сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та взаємодопомоги. Групова творчість дозволяє учням об'єднувати різні ідеї та підходи;
- вплив однолітків, адже взаємодія учнів з однолітками може мати значний вплив на творчий процес. Позитивний вплив колективу може стимулювати творчу активність, тоді як негативний вплив (наприклад, критика або глузування) може її пригнічувати.

Отже, можна вести мову про те, що учнівська творчість має свої унікальні особливості, які відрізняють її від творчості дорослих. Вона характеризується інтуїтивністю, спонтанністю, високою емоційністю та залежністю від вікових і навчальних умов. Розвиток учнівської творчості та їх творчих здібностей потребує підтримки з боку педагогів, створення сприятливих умов для творчої діяльності та врахування основних соціальних чинників.

Ефективна освіта та сприятливе соціальне середовище є ключовими факторами для розкриття і реалізації здібностей кожної особистості. Тому творча діяльність учнів є важливою складовою їх особистісного та

інтелектуального розвитку, розвитку їх загальних, спеціальних та творчих здібностей, сприяє формуванню креативного мислення та здатності до інновацій.

Таким чином, творчі здібності можна визначити як сукупність індивідуальних психологічних характеристик, що забезпечують здатність до творчої діяльності. Вони включають як когнітивні, так і емоційно-мотиваційні компоненти, що сприяють виникненню нових ідей, інновацій та оригінальних рішень. Які в сукупності з загальними здібностями, які визначають загальний рівень інтелектуальної, емоційної та соціальної розвитку людини й є універсальними і необхідними для успішної діяльності у різних сферах життя. І будуть визначити загальну здатність людини до творчої діяльності й ідентифікуватимуть її як творчу особистість [21; 22].

Відповідно до проаналізованих сутнісних ознак поняття творчість, креативність, творчий потенціал та творча особистість, ми прийшли до висновку, що творчі здібності повинні включати в себе креативне мислення, уяву, інтуїцію, а також певні особистісні риси, такі як відкритість до нового досвіду, наполегливість та готовність до ризику.

На основі розглянутих нами основних характеристик та компонентів творчості виявлено, що до основних характеристики творчих здібностей належать: оригінальність; гнучкість мислення; семантична спроможність; швидкість мислення; наполегливість [12; 20; 21; 22].

Оригінальність є однією з головних характеристик творчих здібностей. Вона передбачає здатність до створення ідей, що відрізняються від стандартних, загальноприйнятих підходів. Оригінальні ідеї зазвичай є унікальними, несподіваними та інноваційними.

Гнучкість мислення полягає у здатності легко змінювати напрям мислення та адаптуватися до нових умов або вимог. Люди з високою гнучкістю мислення можуть швидко переключатися між різними

аспектами проблеми, знаходити альтернативні шляхи вирішення та генерувати різноманітні ідеї.

Семантична спроможність характеризується здатністю створювати нові смисли та значення. Це включає вміння знаходити нові зв'язки між різними поняттями та об'єктами, а також використовувати метафори та аналогії для вираження нових ідей.

Швидкість мислення відображає здатність генерувати велику кількість ідей за короткий проміжок часу. Це включає вміння швидко знаходити рішення, адаптуватися до змінних умов та ефективно використовувати наявну інформацію.

Наполегливість є важливою особистісною рисою, що підтримує творчу діяльність. Вона включає в себе готовність продовжувати роботу над завданням, навіть коли людина стикається з труднощами або невдачами. Наполегливість дозволяє долати перешкоди та доводити ідеї та розпочаті справи до завершення [12; 20; 21; 22].

Розвиток творчих здібностей учнів базується на активації та реалізації творчого потенціалу. Цей процес включає кілька важливих аспектів, зокрема [11; 32]:

- О застосування інтерактивних та інноваційних методів навчання, які націлені на стимулювання творчого мислення через практичні завдання, проекти та групову роботу;
- О застосування творчих завдань, які сприяють розвитку креативних навичок в учнів;
- О створення сприятливого для творчості середовища, що полягає в підтримці в учнів відкритості до нових ідей, їх заохочення до експериментів та прийняття помилок як частини навчального процесу. А також, надання ресурсів та можливостей для творчої діяльності, зокрема забезпечення їх вільного доступу до необхідних для творчої діяльності інформації, матеріалів та технологій;

- О врахування індивідуальних особливостей та інтересів учнів, адаптація навчальних завдань під потреби та здібності кожного учня;
- О розвиток самостійності та впевненості учнів у власних творчих силах та можливостях, створення умов для самовираження та самостійного прийняття рішень учнями [11; 32].

При цьому, важливо враховувати як ключові відмінності й особливості учнівської творчості так і особливості її безпосередньої реалізації у власній учнівській діяльності.

Так, молодші школярі часто використовують гру як форму творчої діяльності. Ігрова діяльність сприяє розвитку уяви, фантазії, здатності до рольового мислення. Натомість учні базової та старшої школи зазвичай виражають свою творчу складову у власній навчально-творчій проєктній діяльності. Виконання творчих проєктів є важливим елементом навчального процесу. Проєкти дозволяють учням реалізовувати свої ідеї, застосовувати знання на практиці, розвивати організаційні та комунікативні навички [7; 15; 20; 21; 22; 34].

Позитивним є якщо учнівська творчість передбачає або й вимагає інтеграцію знань з різних предметів. Це сприяє розвитку комплексного мислення, здатності бачити міждисциплінарні зв'язки та використовувати їх у творчій діяльності.

Важливим для творчого розвитку учнів також є участь у конкурсах, олімпіадах та інших змаганнях й заходах, які стимулюють учнів до творчої діяльності, мотивують їх до вдосконалення своїх здібностей та пошуку нових ідей.

Отже, ми можемо вести мову про те, що формування творчої особистості включає кілька ключових аспектів [5; 6; 8; 20; 22; 32]:

- самореалізація, передбачає наявність прагнення до розвитку власних здібностей та реалізації свого творчого потенціалу;

- соціальний вплив, передбачає як зовнішній запит на творчість та стимули до творчої діяльності, так і здатність впливати на інших людей, сприяти соціальному та культурному прогресу через свою творчість;
- Неперервне навчання та розвиток, передбачає постійне вдосконалення своїх знань та навичок, відкритість до нових знань та досвіду.

Таким чином, очевидною є необхідність максимального врахування цих аспектів при створенні належних умов для творчого розвитку учнів, розвитку їх творчих здібностей. Вважаємо, що якнайкращому вирішенню цього питання сприятиме залучення учнів до гурткової роботи, яка найбільш цілісно відповідає вимогам необхідним для розвитку творчих здібностей учнів.

Розділ 2. Організаційно-методичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки

2.1. Гурток як засіб розвитку творчих здібностей учнів

Гурткова робота є важливим компонентом освітнього процесу, який сприяє всебічному розвитку учнів, розкриттю їхніх здібностей та талантів.

Гурток являє собою специфічну форму організації навчальної та позанавчальної діяльності, де учні за власним бажанням займаються вивченням певних видів діяльності або навчальних предметів, розвитком навичок чи хобі під керівництвом педагога або фахівця. Гуртки можуть бути різних напрямків: наукові, технічні, художньо-технічні, художні, спортивні, екологічні тощо [3]. Метою гурткової роботи є розвиток інтересів, здібностей та талантів учнів, їх всебічний розвиток та підготовка до самостійного життя. Вона дозволяє учням розширити свій кругозір, розвинути спеціальні вміння та навички, сформувані важливі особистісні якості, що в підсумку сприяє формуванню особистості з високим моральним потенціалом, який прагне і вміє працювати [1, с.13-14].

Для ефективної роботи гуртків необхідно дотримуватися ряду педагогічних, організаційних, програмних та психологічних вимог. Так, для ефективного функціонування гурток повинен відповідати таким вимогам [15; 16; 17; 18]:

1. Гурток повинен очолювати педагог або фахівець з відповідною освітою та досвідом роботи. Важливо, щоб керівник володів глибокими знаннями в обраній сфері та вмів організувати навчальний процес.

2. Керівник гуртка має враховувати індивідуальні особливості кожного учасника, його рівень підготовки, інтереси та потреби. Це дозволяє створити комфортні умови для розвитку кожної дитини.

3. Викладання повинно бути цікавим, інтерактивним та спрямованим на розвиток критичного та творчого мислення. Використання різних

методів навчання (лекції, практичні заняття, проекти, екскурсії) сприяє підвищенню ефективності занять.

4. Заняття гуртка повинні проводитися регулярно, відповідно до затвердженого розкладу. Важливо, щоб розклад був зручним для учнів та не перешкоджав основним навчальним заняттям.

5. Гурток повинен бути забезпечений необхідними матеріалами, обладнанням та ресурсами для проведення занять. Це можуть бути навчальні посібники, інструменти, комп'ютери, інший інвентар необхідний для роботи гуртка.

6. Заняття гуртка повинні проводитися у відповідних приміщеннях, що відповідають санітарно-гігієнічним нормам та забезпечують безпеку учасників. Приміщення повинні бути обладнані всім необхідним для проведення занять.

7. Кожен гурток повинен мати затверджений навчальний план, який включає перелік тем, розклад занять та очікувані результати навчання. План має бути складений з урахуванням вікових особливостей та рівня підготовки учнів.

8. Гурток повинен мати чітко визначені цілі та завдання, які спрямовані на розвиток конкретних навичок та знань. Це допомагає учням зрозуміти, що вони мають досягти в результаті відвідування гуртка.

9. В гуртку повинні бути передбачені методи оцінювання досягнень учнів, що дозволяють визначити рівень засвоєння матеріалу та розвиток навичок. Це можуть бути тестування, презентації проектів, практичні завдання тощо.

10. В гуртку повинен бути забезпечений психологічний комфорт для учнів. В ньому повинна панувати атмосфера довіри та підтримки, де кожен учень відчуває себе комфортно і може вільно висловлювати свої думки та ідеї. Керівник гуртка повинен бути уважним до емоційного стану учасників та сприяти позитивному настрою.

11. Гурткова робота повинна сприяти розвитку комунікативних навичок, вмінню працювати в команді, слухати і поважати думки інших. Це особливо важливо для соціалізації та формування міжособистісних відносин [15; 16; 17; 18].

Дотримання цих вимог, як і принципів організації гурткової роботи повинне забезпечити високу якість навчання, мотивацію учнів та створення сприятливих умов для розвитку їхніх творчих здібностей та особистісного зростання.

До основних принципів організації гурткової роботи відносять [18]:

- принцип добровільності, цей принцип передбачає, що організація гурткової роботи має базуватися на добровільності та зацікавленості учнів. Тому так важливо, щоб учні самі обирали гуртки відповідно до своїх інтересів;
- принцип демократизації, цей принцип передбачає забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхніх соціальних, економічних чи культурних особливостей, врахування думок і побажань учнів у процесі організації та проведення занять. Учні можуть пропонувати теми для занять, форми роботи, брати участь у плануванні заходів;
- принцип гуманізації, цей принцип передбачає забезпечення поваги до особистості кожного учня, формування морально-етичних цінностей, толерантності, взаємоповаги створення сприятливого психологічного клімату, де кожен учень відчуває себе комфортно і захищено;
- принцип самостійності та активності творчої особистості, цей принцип передбачає заохочення учнів до самостійного прийняття рішень, виконання завдань, організації власної діяльності. Стимулювання активної участі учнів у гуртковій роботі, ініціативності, прагнення до самовираження та

самореалізації. Створення умов для розвитку креативності, уяви, здатності генерувати нові ідеї та втілювати їх у життя;

- принцип врахування індивідуальних особливостей учнів, цей принцип передбачає що педагог обов'язково повинен знайти підхід до кожного учня, враховувати його індивідуальні особливості й підтримувати його інтереси та здібності;
- принцип єдності загальнолюдських і національних цінностей, цей принцип передбачає виховання на основі принципів гуманізму, демократичності, дотримання прав людини, поваги до інших культур та традицій та водночас формування національної самосвідомості, любові до рідної культури, мови, традицій;
- принцип науковості та системності, цей принцип передбачає що робота повинна бути системною, планомірною і послідовною, заняття мають базуватися на сучасних наукових знаннях та досягненнях. Важливо дотримуватися чіткої структури занять, визначених цілей та завдань, використовувати науково обґрунтовані методики та технології навчання;
- принцип інтеграції навчальної та позашкільної діяльності, цей принцип передбачає, що гурткова робота має бути інтегрована з навчальною діяльністю, доповнювати її, сприяти поглибленню знань і вмінь, отриманих на уроках;
- принцип систематичності та послідовності, цей принцип передбачає, що гурткова робота має бути систематичною і послідовною, спрямованою на досягнення конкретних результатів;
- принцип практичної спрямованості, цей принцип передбачає, що гурткова робота повинна мати прикладний характер,

спрямовуватися на розвиток практичних навичок та вмінь учнів [18].

Дотримання цих принципів забезпечує ефективність гурткової роботи та сприяє всебічному розвитку учнів. Їх дотримання допомагає створити сприятливі умови для самореалізації та самовираження кожного учня, розвитку його творчих здібностей та підготовки до майбутньої професійної діяльності.

При цьому гурткова робота має свої особливості, які полягають у добровільності участі, інтересоцентричності, варіативності змісту, гнучкості організації та розвитку соціальних навичок [23].

Однією з головних особливостей й переваг гурткової роботи є добровільний характер участі учнів. Це забезпечує високу мотивацію і зацікавленість, оскільки учні обирають гуртки відповідно до своїх інтересів та бажань.

Водночас гурткова робота орієнтована на інтереси та потреби учнів, що дозволяє максимально враховувати їхні індивідуальні схильності та здібності. Це сприяє розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів.

Наступною важливою особливістю й перевагою гурткової роботи з учнями є те, що тематика гуртків може бути дуже різноманітною: від науково-технічних та художніх до спортивних та екологічних. Це дозволяє учням обирати ті напрями, які їм найбільше цікаві та відповідні їхнім інтересам і здібностям.

При цьому, гурткова робота відрізняється гнучкістю в організації занять, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, їхній рівень підготовки та темп засвоєння матеріалу. А самі заняття можуть проводитися у найрізноманітніших формах: лекції, семінари, майстер-класи, екскурсії, практичні роботи тощо [23].

Важливим позитивним аспектом гурткової роботи є сприяння розвитку соціальних навичок гуртківців. Так, участь у гуртках сприяє

формуванню соціальних навичок учнів-гуртківців, таких як комунікація, співпраця, відповідальність, лідерські якості. Гурткова робота часто передбачає групову діяльність, що сприяє розвитку командної роботи та взаємодії між учнями.

Разом з тим, у гуртковій роботі педагогами широко застосовується індивідуальний підхід до учнів, що дозволяє враховувати особисті потреби, можливості та інтереси кожного учня. Це забезпечує ефективність навчання і розвиток здібностей кожної дитини [15; 18].

В цьому контексті можна вести мову про те, що гурткова робота відіграє важливу роль у системі освіти, будучи ефективним засобом розвитку творчих здібностей учнів. Вона забезпечує додаткові можливості для їх самовираження, вдосконалення навичок та формування креативного мислення.

До важливих аспектів гурткової роботи учнів можна віднести те, що гурткова робота сприяє [17]:

- 1) розвитку творчого потенціалу та творчих здібностей учнів, дає можливість реалізовувати їхні ідеї, розвивати уяву, фантазію та інші творчі здібності;
- 2) підвищенню мотивації до навчання. Заняття в гуртках часто стають стимулом для більш глибокого вивчення певних предметів, підвищують загальний інтерес до навчання та сприяють академічному успіху учнів;
- 3) особистісному розвитку учнів-гуртківців. Гурткова робота сприяє формуванню таких якостей, як самостійність, відповідальність, ініціативність, комунікативність. Вона допомагає учням знайти своє місце у соціумі, розвинути впевненість у своїх силах та здібностях;
- 4) здійсненню профорієнтаційної роботи. Участь у тематичних гуртках може допомогти учням визначитися з майбутньою

професією, зрозуміти свої інтереси та схильності, набути перші професійні навички.

Отже, можна стверджувати що гурткова робота є ефективним засобом розвитку творчих здібностей учнів, яка всебічно сприяє та забезпечує можливість учням-гуртківцям для їх творчого самовираження, вдосконалення навичок та формування креативного мислення. Вона має велике значення для всебічного розвитку особистості, підвищення мотивації до навчання та підготовки до майбутньої професійної діяльності. Використання різноманітних методів та форм гурткової роботи дозволяє максимально розкрити потенціал кожного учня та сприяє розвитку його творчих здібностей.

Поряд із цим, гуртки відіграють ключову роль у збереженні, популяризації та розвитку культурної спадщини. Вони сприяють передачі знань та навичок від покоління до покоління, зберігаючи унікальні традиції та сприяючи їх адаптації до сучасних умов тим самим сприяючи інтеграції традиційних технік у сучасне мистецтво й формування національної самосвідомості [1; 3].

Одним із традиційних видів народного мистецтва є робота з глиною, тому вважаємо, що залучення учнів до цього виду діяльності на заняттях в гуртка художньої кераміки буде важливою їх творчого розвитку.

2.2. Методи і прийоми розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки

Робота з глиною має давню історію і є важливою складовою традиційного народного мистецтва багатьох культур. Археологічні знахідки свідчать про те, що люди виготовляли керамічні вироби ще за тисячі років до нашої ери. Глиняні вироби, знайдені під час археологічних розкопок, не лише представляє художню цінність, але й зберігають

історичну та культурну спадщину, надають цінну інформацію про життя, побут, релігійні вірування та мистецтво древніх культур, тим самим зберігаючи культурну ідентичність народу.

Традиційні техніки і стилі роботи передаються майстрами з покоління в покоління і гурткова робота є однією з важливих складових в цьому процесі, адже дозволяє залучати до нього учнівську молодь. Тому гурток художньої кераміки є важливим і затребуваним як в контексті гурткової роботи загалом, так і в контексті ознайомлення і залучення молоді до важливої складової національної культури. Адже, виготовлення керамічних виробів часто пов'язане з народними святами, обрядами та звичаями, що сприяє їх збереженню та популяризації.

Традиційна кераміка відрізняється своєю естетикою, декоративними елементами, техніками розпису та формами. Кожен регіон має свої характерні особливості в оздобленні та виготовленні керамічних виробів, що з однієї сторони розкриває багатство та різноманіття народного мистецтва, а з іншої – створює простір для творчого розвитку особистості учня, його творчого самовираження на заняттях гуртка художньої кераміки. При цьому, робота з глиною допомагає розвивати моторику, концентрацію та уважність. Вона сприяє розвитку креативності, уяви та художніх навичок у дітей та дорослих.

Відповідно вважаємо, що заняття гончарством є чудовим інструментом для розвитку творчих здібностей учнів. Це не лише спосіб навчити учнів мистецтву роботи з глиною, але й можливість розвивати їх творчість, естетичний смак та розуміння мистецтва через роботу з глиною. Цей процес може бути ефективним, якщо використовуються спеціальні методи та прийоми, які стимулюють творчі здібності учнів [2; 3; 19; 20; 21; 22; 23].

Одним із ефективних методів, які стимулюють розвиток творчих здібностей учнів, є забезпечення можливості учням самостійно обирати теми та ідеї для створення гончарних виробів. Це допомагає розвивати

їхню творчість, незалежність у мисленні та вираженні власних ідей. І водночас, стимулюватиме учнів експериментувати з різними формами, текстурами та структурами гончарних виробів. Це дозволить їм розширювати межі свого творчого самовираження та формувати й розвивати власний унікальний стиль [23].

Заняття в гуртку художньої кераміки має сприяти розвитку креативного мислення учнів. Вони повинні вчитися думати нестандартно, експериментувати та шукати нові ідеї для своїх творінь.

Тому для розвитку творчих здібностей учнів, важливим є створення стимулюючого середовища. Учні повинні відчувати себе вільно та комфортно, щоб вони могли виявляти свою творчість без будь-яких обмежень. Вони повинні мати можливість вільно виражати свої ідеї та інтереси, творчо самовиражатися та самостверджуватися через створення гончарних виробів. Це, своєю чергою сприятиме розвитку їхньої унікальності та самовираження.

Важливим для стимулювання розвитку творчих здібностей учнів, є застосування методу мозкового штурму. Який передбачає проведення колективного обговорення ідей перед початком роботи над новим проєктом. Цей метод сприяє й заохочує учнів висловлювати всі свої ідеї, навіть найбільш нестандартні та фантастичні, що допомагає розширити межі їхньої творчої уяви та фантазії.

А також, методу асоціацій, він полягає в створенні асоціативних зв'язків між різними ідеями, об'єктами чи поняттями, що допомагає генерувати нові, нестандартні рішення та концепції. Основна суть цього методу полягає у використанні асоціацій для стимулювання креативності та творчих здібностей. Наприклад, використання асоціацій для створення нових тем чи мотивів керамічних виробів, або асоціювання природних явищ із формами та текстурами керамічних виробів може надихнути учнів на створення унікальних робіт [23].

Вправи на розвиток асоціативного мислення допомагають учням знаходити нові творчі рішення. Вони реалізуються шляхом використання учнями різноманітних схем, фотографій, малюнків, слів, об'єктів для створення асоціативних рядів, які надихатимуть їх на створення нових форм та образів виробів з глини та кераміки. Метод асоціації може передбачати різні підходи, так наприклад, це можуть бути асоціації направлені на знаходження спільних рис між різними об'єктами чи ідеями, або навпаки, асоціації на виявлення протилежних характеристик між об'єктами чи ідеями, або асоціації направлені на виявлення спільних зв'язків об'єктів за їхньою функціональністю чи способом використання [23].

У процесі застосування методу асоціацій, можливим є використання наступних асоціативних технік.

Техніка вільних асоціацій – передбачає спонтанне висловлення слів чи образів, які перші приходять на думку учня у відповідь на певний стимул (слово, образ, звук). Цей процес допомагає учням вивільнити підсвідомі думки та ідеї, які можуть бути основою для їх творчих рішень.

Техніка візуалізації асоціативних зв'язків (техніка асоціативних карт) – передбачає візуалізацію асоціативних зв'язків у вигляді схем чи карт. Використання цієї техніки допомагає учням структуровано підходити до творчого процесу та бачити взаємозв'язки між різними елементами. Центр такої схеми або карти представляє основну ідею, від якої розгалужуються асоціативні зв'язки до інших пов'язаних ідей чи об'єктів.

Коли учні стикаються з труднощами, асоціативне мислення допомагає знайти нові підходи та рішення. При цьому, учні вчаться бачити світ через призму асоціативних зв'язків, що сприяє їхньому всебічному творчому розвитку [23].

Не менш важливим і актуальним, для розвитку творчих здібностей учнів, є метод морфологічного аналізу. Метод морфологічного аналізу є інструментом, що застосовується для дослідження та розгляду складових

частин якого-небудь об'єкта, поняття чи явища з метою розуміння його структури, функціонування та можливих варіантів розвитку. Розбивка проблеми на складові частини та створення комбінацій цих частин для пошуку нових рішень допомагає учням виявити нові можливості та підходи до вирішення наявної проблеми [34].

Умовне розбирання глиняних виробів на окремі складові, такі як форма, текстура, знаки, кольори тощо дозволяє здійснити учням аналіз технік та методів роботи з глиною, включаючи різноманітні способи моделювання, глазурування, обпалювання тощо. З подальшим використанням результатів цього аналізу для створення нових варіантів керамічних виробів, експериментів з формами та декором та підбором оптимальних технік та матеріалів для досягнення бажаного результату у власній творчій діяльності.

В цьому контексті важливим є заохочення учнів до ознайомлення та експериментів з різними видами глини, глазурями й техніками їх застосування. Їх дослідження та вивчення допоможе гуртківцям краще розуміти можливості та обмеження матеріалів, знаходити нові способи їх використання у своїй практичній творчій діяльності. Тим самим заняття в гуртку художньої кераміки сприяють стимулюванню уяви учнів та їхній готовності експериментувати з різними техніками та ідеями. Вони мають можливість творити нестандартні вироби, експериментуючи з формами, кольорами та текстурами.

При цьому надзвичайно важливим є дотримання учнями правил безпеки праці під час роботи з глиною та іншими матеріалами, що включає в себе правильне використання інструментів, організацію робочого місця та профілактичні заходи.

Методика розвитку творчих здібностей учнів у гуртку художньої кераміки передбачає співпрацю та обмін досвідом між учасниками. Регулярні дискусії, обговорення робіт та взаємне навчання допомагають учням розвиватися та вдосконалювати свої навички [18].

Важливим також є застосування методів диференційованого підходу та менторської підтримки. Які з однієї сторони дозволять враховувати індивідуальні особливості кожного учня та надавати їм можливість працювати відповідно до їхніх потреб та рівня навчальних досягнень, а з іншої – створять сприятливе середовище для взаємного навчання та обміну досвідом між учнями. Досвідчені учасники гуртка можуть допомагати початківцям, ділитися своїми знаннями та ідеями, що сприяє загальному розвитку та творчому процесу [23].

Водночас, однією з особливостей роботи у гуртку художньої кераміки є можливість колективної творчості. Учні можуть спілкуватися, ділитися ідеями та надихати один одного. Це сприяє розвитку комунікативних навичок та вміння працювати в команді.

Для багатьох учнів робота з глиною та створення виробів в гуртку художньої кераміки стає емоційним виразом своїх почуттів та думок. Цей процес допомагає їм виражати себе та відповідати на запитання світу через мову мистецтва.

Тому, важливим є використання інтегрованого підходу, який передбачає інтеграцію з іншими видами мистецтва та реалізується шляхом поєднання кераміки з малюванням, живописом, графікою для створення комплексних робіт, що об'єднують різні види мистецтва та сприяють комплексному розвитку творчих здібностей. Сприяє цьому й вивчення культурних, історичних тем, що надихають на створення тематичних керамічних виробів [6; 7].

В процесі гурткової роботи повинні бути реалізовані методи та прийоми направлені на забезпечення процесу постійного навчання та саморозвитку учнів. Учні повинні мати можливість постійно навчатися та розвиватися на заняттях в гуртку. Наприклад, це може бути реалізовано шляхом застосування сучасних технологій в гуртковій роботі, використання комп'ютерних програм для дизайну та моделювання гончарних виробів може допомогти учням експериментувати з різними

варіантами форм своїх виробів та паралельно розвивати комп'ютерні навички, або це може бути реалізовано через майстер-класи, відвідування виставок, вивчення нових технік та матеріалів тощо [23].

Важливим для творчого самоствердження учнів-гуртківців є їх участь у конкурсах та виставках. Тому важливо організовувати конкурси та виставки гончарних та керамічних виробів, де учні матимуть можливість показати свої творіння та отримати відгуки від відвідувачів. Це стимулює конкуренцію та мотивує до нових досягнень у творчому процесі.

Отже, ми можемо вести мову про те, що шляхом стимулювання самостійності, експериментування з формами та матеріалами, менторської підтримки, конкурсів та використання сучасних технологій, вчителі можуть створити максимально сприятливе середовище для розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки. Такі методи сприяють формуванню високорівневих навичок, які будуть корисні учням не лише в гончарстві, а й в усіх сферах їхньої творчої діяльності.

Висновки

У відповідності до завдань магістерської роботи нами було:

1. Проаналізовано сутність поняття творчість.

На основі проведеного аналізу встановлено, що творчість є надзвичайно важливою і складною для визначення категорією. При цьому, вона виступає основним засобом, який сприяє і забезпечує, тривале самовираження, ефективну самореалізацію та успішне самозбереження особистості.

Творчість проявляється як здатність генерувати нові ідеї, створювати унікальні рішення, виробляти оригінальні продукти та застосуванням нових, нетипових способів і підходів до вирішення наявних проблем.

Проблема дослідження феномену творчості є важливою для багатьох наук, в тому числі включаючи філософію, психологію та педагогіку.

У зв'язку з чим творчість є багатограним феноменом, що охоплює різні аспекти людської діяльності. У філософії вона сприймається як акт створення нового, в психології як когнітивно-емоційний процес генерування оригінальних ідей, а в педагогіці як інструмент розвитку інноваційного мислення. Кожна з цих перспектив додає свій унікальний вклад у розуміння сутності творчості, роблячи її важливим об'єктом дослідження у різних наукових галузях.

Загалом сутність творчості можна визначити як процес створення нових, оригінальних ідей, прийнятих рішень, продуктів або способів вирішення проблем, що мають певну індивідуальну чи суспільно значиму цінність. А отже, творчість це діяльність, що виходить за межі стандартних схем мислення та поведінки, передбачає інноваційний підхід та винахідливість. Вона включає здатність до інноваційного мислення, генерації нестандартних рішень та реалізації новаторських ідей.

2. Досліджено роль творчих здібностей в формуванні та розвитку творчого потенціалу особистості.

Встановлено, що кожна людина володіє складною індивідуальною психологічною структурою, в основі якої лежить індивідуально-психологічні особливості людини, під загальною назвою здібності, які й визначають успішність виконання нею певних видів діяльності. Здібності не зводяться до наявності знань, умінь та навичок, а виступають потенційними можливостями для їх набуття. А отже, виступають основою для самореалізації та розвитку особистості.

Відповідно, творчі здібності можна визначити як сукупність індивідуальних психологічних характеристик, що забезпечують здатність до творчої діяльності. Вони включають як когнітивні, так і емоційно-мотиваційні компоненти, що сприяють виникненню нових ідей, інновацій та оригінальних рішень. Які в сукупності з загальними здібностями, які визначають загальний рівень інтелектуальної, емоційної та соціальної розвитку людини й є універсальними і необхідними для успішної діяльності у різних сферах життя. І будуть визначити загальну здатність людини до творчої діяльності й ідентифікуватимуть її як творчу особистість [21; 22].

Творчі здібності є однією з найважливіших характеристик особистості, яка визначає її здатність до створення нових, оригінальних ідей, продуктів та рішень. Завдяки цьому творчі здібності відіграють визначальну роль у формуванні творчого потенціалу особистості.

Творчий потенціал є ключовою складовою, що визначає здатність людини до креативної діяльності та творчості загалом. У педагогічному контексті творчий потенціал являє собою сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та особистісних ресурсів учня, які дозволяють йому успішно здійснювати творчу діяльність у навчально-виховному процесі. Він включає в себе здатність до інноваційного мислення, вміння знаходити оригінальні рішення, прагнення до самовираження та постійного розвитку.

Відповідно до проаналізованих сутнісних ознак поняття творчості,

креативність, творчий потенціал та творча особистість, ми прийшли до висновку, що творчі здібності повинні включати в себе креативне мислення, уяву, інтуїцію, а також певні особистісні риси, такі як відкритість до нового досвіду, наполегливість та готовність до ризику. Також встановлено, що до основних характеристики творчих здібностей належать: оригінальність; гнучкість мислення; семантична спроможність; швидкість мислення; наполегливість.

Творчий потенціал, як і творчі здібності проявляються та розвиваються у процесі учнівської творчої діяльності. Учнівська творчість проявляється зазвичай як творчість у навчанні. Тому творчі здібності відіграють важливу роль й у навчальному процесі. Вони сприяють розвитку критичного мислення, стимулюють інтерес до навчання та допомагають учням знаходити нові підходи до вирішення проблем. Використання творчих завдань у навчанні сприяє формуванню креативного мислення та підвищенню мотивації учнів до творчої діяльності [19].

3. Розкрито основні організаційно-методичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

Виявлено, що гурткова робота є важливим компонентом освітнього процесу, який сприяє всебічному розвитку учнів, розкриттю їхніх здібностей та талантів. Розкрито основні педагогічні, організаційні, програмні та психологічні вимоги та основні принципи гурткової роботи.

Обґрунтовано що заняття в гуртку художньої кераміки є чудовим інструментом для розвитку творчих здібностей учнів. Він виступає не лише способом навчити учнів мистецтву роботи з глиною, але й володіє значними можливостями розвивати їх творчість, естетичний смак та розуміння мистецтва через роботу з глиною.

Встановлено, що реалізація цих можливостей буде ефективною, якщо використовувати спеціальні методи та прийоми, які стимулюють творчі здібності учнів. У відповідності до цього, нами було проаналізовано

основні методи і прийоми розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки. Та виявлено, що шляхом стимулювання самостійності, експериментування з формами та матеріалами, менторської підтримки, конкурсів та використання сучасних технологій, вчителі можуть створити максимально сприятливе середовище для розвитку творчих здібностей учнів на заняттях гуртка художньої кераміки.

Список використаних джерел

1. Бех І., Чорна К. Патріотичне виховання дітей та молоді. *Позашкільля*. 2011. № 10. С. 9-16.
2. Бивалькевич Л.М. Розвиток технічної творчості учнів професійно-технічних навчальних закладів : Навчально-методичні рекомендації спецкурсу. Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2013. 76 с.
3. Виховний потенціал гурткової роботи: навчально-методичний посібник / Тумаш А.В. та ін. Коростень, 2019. 32 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1/%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%281%29.pdf>
5. Горальський А. Теорія творчості. Львів: Каменяр, WARSZAWA UNIVERSITAS REDIVIVA, 2002. 144 с.
6. Гороль П.К., Гуревич Р.С., Фуштей І.А. Організація технічної творчості учнів та її методичне забезпечення : навчально-методичний посібник для керівників технічних гуртків, учнів загальноосвітніх шкіл. Вінниця : ТОВ «Планер», 2007. 264 с.
7. Гороль П.К., Гуревич Р.С., Шестопалюк О.В. Технічна і художня творчість учнівської молоді : навчально-методичний посібник для вищої і середньої школи. Вінниця, 2008. 179 с.
8. Дмитрієва С.М., Гаврилова Н.В. Методи дослідження творчих здібностей школярів: Посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
9. Довідник з педагогіки і психології : навчальний посібник для викладачів, аспірантів та студентів педагогічних навчальних закладів /

О.В. Скрипченко, Т.М. Лисянська, Л.О. Скрипченко. Київ.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. 216 с.

10. Іванова А.В. Досвід роботи «Розвиток творчої особистості дитини на заняттях гуртка образотворчого мистецтва».

URL: <https://vseosvita.ua/library/dosvid-roboti-rozvitok-tvorcoi-osobistosti-ditini-na-zanattah-gurtka-obrazotvorcogo-mistectva-210402.html>

11. Іванчук А.В. Використання проблемного навчання при формуванні вмінь винахідницької діяльності учнів і студентів : навчальний посібник. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2004. 121 с.

12. Карпенко Н.А. Психологія творчості: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.

URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/347/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>

13. Клепніков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особистості: навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1996. 295 с.

14. Коваль О. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки: Навчальний посібник. Вид. 2-ге. доповнене та перероблене. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 138 с.

15. Мелентьев О.Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: «АЛМІ», 2013. 182 с.

URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/5238/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>

16. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкілля. Частина 1 / укладач Пітко С.Б.. Львів : ЛОППО, 2019. 35 с.

17. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкілля. Частина 2 / укладач Пітко С.Б. Львів: ЛОППО, 2020. 79 с.

18. Організація гурткової роботи в ПТНЗ. Методичні рекомендації для керівників гуртків професійно-технічних навчальних закладів. Ужгород, 2015. 32 с.

URL: http://zpto.ues.net.ua/images/files/metodrekomendazii/kerivnukam_hurtca.pdf

19. Павлюх В.В. Розвиток креативності в учнів різного віку: навчально-методичний посібник. КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського». 2023. 72 с.

20. Психологія і педагогіка життєтворчості: навчально-методичний посібник. / Ред. рада. Київ: ІЗМН, 1996. 792 с.

21. Психологія творчості. Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ. Одеса: Державний заклад ПНПУ ім. К.Д.Ушинського. 2010. 182 с.

URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1851/1/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>

22. Роменець В.А. Психологія творчості. Навчальний посібник (2-ге вид.). Київ: Либідь, 2001. 288 с.

23. Сліпчишин Л.В. Методичні засади впровадження сучасних підходів у роботу гуртків: посібник. Львів : СПОЛОМ, 2015. 116 с.

24. Сліпчишин Л. Творчість як засіб розвитку професійної компетентності майбутнього робітника. Львів: СПОЛОМ, 2014. 87 с.

25. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і

перероб. / укладач О.Є. Антонова. Житомир: Видавництво ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.

26. Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» (для студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання усіх напрямів підготовки) / укладач: Н.В. Козирєва. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 69 с.

27. Словник термінів і понять сучасної освіти / укладач: Л.М. Михайлова, О.В. Пагава, О.В. Проніна. За заг. ред. Л.М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.

28. Термінологічний словник. Теоретико-методичні засади трансформації професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти. Біла Церква: «ТОВ Білоцерківдрук», 2022. 96 с.

29. Філософія: навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко, В.П. Розумний та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. Київ: Вікар, 1997. 584 с.

30. Філософія: словник термінів та персоналій / В.С. Бліхар, М.А. Козловець, Л.В. Горохова, В.В. Федоренко, В.О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.

31. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 528 с.

32. Холоденко В.О. Творчий потенціал особистості: зміст, структура та передумови успішної реалізації у мистецькій освіті. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. 2019. Випуск 26. С. 22-28.

33. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

34. Щирбул О.М. Технічна творчість з методикою викладання: навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. 120 с.

35. Яцик Т.О., Степанюк В.В. Словник коротких термінів з педагогіки. Луцький фаховий педагогічний коледж КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Луцьк: ФОП Мажула Ю.М., 2022. 50 с.